

HENRYK BEDNARSKI
Bydgoszcz

PROBLEMY PRACY I ŻYCIA MŁODYCH ROLNICZEK

1. Uwagi wstępne

W warunkach współczesnej wsi coraz większą rolę spełniają kobiety. Wśród ludności zawodowo czynnej w rolnictwie, szczególnie w sektorze indywidualnym, zdecydowanie przeważają kobiety, gdyż wielu mężczyzn podejmuje pracę w miastach, głównie w przemyśle i usługach¹. Kobiety przejmują faktyczne kierownictwo wielu gospodarstw rolnych, szczególnie dwuzawodowych. Wzrasta także rola kobiet nie tylko w gospodarstwie, ale również w rodzinie, życiu społecznym wsi i kraju. Dlatego istotnym postulatem badawczym staje się poznanie problemów związanych z życiem i pracą rolniczek, szczególnie młodych, pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych, gdyż prywatny sektor naszego rolnictwa stanowi ciągle dominującą część gospodarki rolnej. Niniejszy artykuł jest właśnie próbą określenia zakresu ról domowych i pozarodzinnych młodych kobiet wiejskich (do lat 35), które wyszły za mąż i prowadzą wspólnie z mężem i innymi członkami rodziny własne gospodarstwa rolne.

Z uwagi na ogrom problemów (metodologicznych, szerokich społeczno-ekonomicznych uwarunkowań), związanych z tak zarysowanym tematem jest to próba określająca zaledwie główne tendencje i elementy, składające się na szeroką panoramę życia i pracy współczesnych młodych kobiet wiejskich.

Problematyka dotycząca pracy i życia młodych rolniczek należy do zagadnień o dużej społecznej doniosłości i niezwyklej złożoności. Doniosłość powyższej problematyki wynika z wielu względów: młode kobiety wiejskie są członkami wielu grup i innych zbiorowości społecznych funkcjonujących na wsi; w istotny sposób kształtują one oblicze podstawowej grupy (i instytucji) społecznej, jaką jest rodzina; pełnią rolę kierownika gospodarstwa domowego, spełniającego na wsi rozległe funkcje; są one ważnym ogniwem w funkcjonowaniu gospodarstwa rolnego; wchodzi w skład społeczności wioskowych ze wszystkimi ich elementami składowymi. Młode kobiety wiejskie odgrywają także doniosłą rolę w tworzeniu i przekazywaniu treści kultury ludowej, upowszechnianiu treści kultury masowej, są organizatorami i kierownikami procesu wychowania młodego pokolenia.

Złożoność problematyki określającej sylwetkę osobową młodej rolniczki wynika przede wszystkim ze złożoności procesów społeczno-ekonomicznych zachodzących na wsi. W warunkach współczesnej wsi polskiej następują bowiem procesy zderzania i konfrontacji nowych sposobów produkcji, jej organizacji oraz nowych wzorów życia jednostek i grup społecznych z nieprzezwyciężonymi jeszcze elementami „wsi tradycyj-

nej". Utrzymywanie się nadal elementów gospodarstwa rodzinnego, tradycyjnej rodziny wiejskiej, dawnych wzorów zachowań i stosunków społecznych, zamkniętych społeczności wioskowych, powoduje konieczność walki „nowego” ze „starym”, przewycięzania wielowiekowych zaniedbań i opóźnień w rozwoju wsi. Na różnorodność tendencji, wzorów i zachowań oraz związaną z tym złożoność życia społecznego wsi nakłada się nie mniej skomplikowany proces produkcyjny w rolnictwie. Wprowadzenie zmian do indywidualnego, często rozdrobnionego rolnictwa, wynikających z osiągnięć nauki i techniki rolniczej, jest procesem z reguły znacznie bardziej złożonym niż w innych dziedzinach gospodarki narodowej. Wynika to nie tylko z biologicznego charakteru produkcji rolnej i jej związku z procesami naturalnymi, ale jest także uwarunkowane wspomnianą złożonością życia społecznego wsi.

Niezwykle skomplikowana jest również problematyka związana z funkcjonowaniem rodziny wiejskiej. Na ten fakt składa się między innymi szeroki zakres spełnianych przez nią funkcji, znacznie szerszy niż w przeciętnej rodzinie miejskiej. Bardziej rozbudowane są przede wszystkim funkcje ekonomiczne. W spełnianiu tych funkcji coraz większą rolę odgrywają kobiety wiejskie. Rodzina wiejska prowadzi przede wszystkim gospodarstwo rolne noszące cechy przedsiębiorstwa i związane z nim gospodarstwo domowe, gdzie kobieta pełni rolę jego kierownika. Rodzina spełnia też – znacznie szersze niż w rodzinie miejskiej – funkcje kulturalne, wychowawcze i społeczno-asekuracyjne, wynikające z jej powiązań ze społecznością wioskową.

Złożoność elementów określających zakres ról domowych i pozarodzinnych młodych rolniczek wynika również z nie zakończoności procesu jej wyzwolenia z dawnych stosunków i zależności społecznych w małżeństwie, rodzinie i społeczności lokalnej. Unifikacja społeczna i kulturalno-obyczajowa na wsi nie następuje tak szybko i bezkonfliktowo, jak w innych środowiskach lokalnych. Wpływ na osobowość młodej rolniczki mają często przeciwstawne siły i tendencje. Z jednej strony kształtują ją takie czynniki, jak: zmiana ustroju społecznego, proces industrializacji i urbanizacji kraju, przenikanie emanycyjnych wzorów życia kobiety i egalitarnych wzorów małżeństwa, przenikanie różnych treści kultury ogólnonarodowej, zmiany w technice gospodarowania. Z drugiej zaś strony działają siły przeciwstawne, wynikające przede wszystkim z utrzymania się na wsi indywidualnej gospodarki rolnej, która powoduje obniżenie tempa zmian społecznych i ekonomicznych na wsi w stosunku do miasta. Należy przy tym również pamiętać o różnicy pozycji startowych do procesu przemian zachodzących na wsi oraz w mieście. Utrzymywanie się na wsi elementów dawnych wzorów i zachowań w sterze społeczno-obyczajowej wzmacnia niejako działanie tego zasadniczego czynnika. Wymienione czynniki determinują także w poważnym stopniu osobowość współczesnych młodych kobiet wiejskich, szczególnie tych, które pracują w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

Prezentowane w niniejszym artykule opinie i poglądy oparte są nie tylko na literaturze przedmiotu, ale przede wszystkim na wynikach badań socjologicznych, przeprowadzonych przez autora w województwach bydgoskim, toruńskim i wrocławskim. Badania przeprowadzono w latach 1975–1976 i objęto nimi 420 młodych rolniczek (do lat 35), pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

2. Role rodzinne młodych rolniczek

W rodzinach chłopskich zachodzą istotne przemiany w strukturze, funkcjach i ideologii. Stan zaawansowania procesu przemian zachodzących w życiu rodzin wiejskich, a także odmiennosc ich funkcjonowania, wynika przede wszystkim z pełnionych przez nie funkcji ekonomicznych. Rodzina wiejska jest bowiem, w odróżnieniu do miejskiej, zarówno zespołem produkcyjnym jak również wspólnotą konsumpcyjną. Ekonomiczne wymogi indywidualnego gospodarowania rolnego narzucają rodzinie wiejskiej sposób życia nie zawsze zgodny z rodzącymi się nowymi aspiracjami ludności wiejskiej, w tym szczególnie młodego pokolenia. Przenikające na wieś nowe wzory życia i pracy, do których m.in. dążą młode rolniczki, nie mogą być jednak w pełni urzeczywistniane w warunkach funkcjonowania modelu drobnotowarowego rolnictwa. Dlatego perspektywa bardziej radykalnych zmian pozycji społecznej kobiety wiejskiej wiąże się ściśle z całokształtem przemian ekonomicznych i społecznych na wsi.

2.1. Kryteria doboru małżeństw wiejskich

Ważnym czynnikiem wyznaczającym stopień zaawansowania przemian tradycyjnego wzoru zawierania małżeństw wiejskich jest dobór terytorialny kandydatów do małżeństwa. Jest to ponadto czynnik, dający się precyzyjnie mierzyć i klasyfikować. Należy przy tym przypomnieć, że w tradycyjnej wsi małżeństwa zawierane były z reguły w ramach jednej wsi. Kojarzenie małżeństwa z przedstawicielami różnych grup terytorialnych rozbijało jedroliwą organizację społeczno-kulturową i ekonomiczno-produkcyjną społeczności wioskowych. Dlatego każdy przypadek małżeństwa egzogamicznego oceniany był przez grupy lokalne ujemnie. Dezaprobata przeradzała się często w surowe potępienie, szczególnie surowe w stosunku do kobiet.

Przedmiotem wspomnianych badań, przeprowadzonych na terenie województw – bydgoskiego, toruńskiego i wrocławskiego był także problem doboru małżeństw wiejskich. Badane młode rolniczki zawierały związki małżeńskie w większości z kandydatami wywodzącymi się z tej samej wsi (39,1%) i z tej samej gminy (32,4%). Terytorium, z którego pochodzą mężowie badanych kobiet zamyka się właściwie w obrębie jednego byłego powiatu (85,6%). Stosunkowo rzadko badane młode rolniczki wychodziły za mąż za kandydatów wywodzących się spoza powiatu, lecz z tego samego województwa (w danym przypadku z byłego woj. bydgoskiego sprzed reformy administracyjnej w 1975 roku – ogółem 10,8%) i spoza województwa (3,6%).

Analiza wyników badań pozwala również stwierdzić występowanie wyraźnej zależności pomiędzy stażem małżeńskim, a zasięgiem doboru terytorialnego małżonków. Badane rolniczki, legitymujące się dłuższym stażem małżeńskim (10–15 lat i więcej) zawierały związki małżeńskie w większości w obrębie własnej wsi, a co najwyżej gminy. Były to małżeństwa zawarte na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, bądź na początku lat sześćdziesiątych. Należy wnioskować, że nie działały jeszcze wówczas tak silnie, jak w późniejszym okresie, siły dezorganizujące dawne, w pewnym stopniu jeszcze zamknięte układy w ramach społeczności wioskowych, nie zanikła jeszcze w pełni izolacja rodzinnych grup pierwotnych.

O decydującym wpływie procesu industrializacji i urbanizacji kraju na przeobrażenia społeczne wsi, w tym także na dobór małżeństw wiejskich przekonują dalsze wyniki badań. Chciałbym przypomnieć, że początki intensywnego uprzemysłowienia byłego województwa bydgoskiego, przypadające na lata 1955–1965 zaznaczyły się na wsi wyraźnym rozluźnieniem tradycyjnych więzów rodzinno-sąsiedzkich. W tym okresie, a szczególnie w latach sześćdziesiątych, zarysowuje się bowiem tendencja zawierania małżeństw z kandydatami spoza własnej wsi. Badane kobiety (o stażu małżeńskim poniżej 10 lat) coraz częściej wychodziły za mąż za mężczyzn wywodzących się z terenu gminy, a najczęściej z terenu byłego powiatu. Nie rzadkie są także przypadki małżeństw zawieranych z kandydatami spoza powiatu i województwa. Rozwój przemysłu, rozbudowa miast, wzrost kontaktów wsi z ośrodkami miejsko-przemysłowymi spowodowały wyraźny regres w zawieraniu małżeństw według wzorów patrylokalnych i w nieco mniejszym stopniu matrylokalnych (podobnie jak poprzednio więcej kobiet niż mężczyzn pozostaje po ślubie w rodzinnej wsi). Dobór partnerów do małżeństwa zaczyna dokonywać się już poza ramami tej samej społeczności wioskowej. Nie towarzyszy temu zjawisku także negatywna opinia wsi. Szczególnie w latach siedemdziesiątych na terenie byłego woj. bydgoskiego dawne, zamknięte społeczności wioskowe przestały już wyznaczać granice doboru małżeństw wiejskich.

W tradycyjnej wsi szczególną rolę odgrywał także status społeczny przyszłych współmałżonków. Zawieranie małżeństw tylko między partnerami należącymi do tej samej szerszej zbiorowości (klasy bądź grupy społecznej) zostało na wsi polskiej ugruntowane w epoce feudalizmu i przetrwało bez większych zmian czasu kapitalizmu. Miało ono swoje podłoże przede wszystkim w interesie ekonomicznym gospodarstwa rolnego, który nakazywał dobieranie małżeństw w celu pomnażania majątku rodzinnego (głównie ziemi). Dlatego małżeństwa kojarzyły się najczęściej pomiędzy partnerami wywodzącymi się z rodzin o podobnym poziomie posiadania i wnoszącymi równoważny wkład do nowego gospodarstwa. Sprawa ta była głównym tematem negocjacji przedstawicieli rodzin ustalających warunki kontraktu ślubnego. Dobór małżeństw według kandydatów o podobnym statusie społecznym, wyznaczonym właśnie przez wielkość i stan gospodarowania.

Wyniki przeprowadzonych badań upoważniają do stwierdzenia, że w warunkach współczesnej wsi pomorskiej i kujawsko-dobrzyńskiej kryteria selekcji społecznej małżeństw wiejskich, takie jak przynależność do klasy społecznej (pochodzenie społeczne) czy status majątkowy, stanowiące podstawę ich endogamii zostały w bardzo poważnym stopniu osłabione. Szczególnie w latach siedemdziesiątych tendencja ta wyraźnie się pogłębiła. Wprawdzie prawie wszystkie badane kobiety wyszły za mąż za rolników indywidualnych (95,8%)², to jednak coraz mniej małżeństw zawieranych jest pomiędzy partnerami o równym statusie majątkowym. Wzrasta także ilość małżeństw zawartych pomiędzy rolnikami i przedstawicielami innych klas i warstw społecznych (głównie robotnikami oraz rzemieślnikami).

Wzrost odsetka małżeństw mieszanych, zawartych pomiędzy ludnością rolniczą i bezrolną jest w głównej mierze wynikiem głębokich przeobrażeń, jakie zaszły na wsi woj. bydgoskiego i w całym kraju. Już w końcu lat sześćdziesiątych około 1/3 mieszkańców wsi stanowili przedstawiciele różnych zawodów pozarolniczych oraz chłopi-

-robotnicy. Stwarza to młodym mieszkańcom wsi znacznie szersze możliwości wyboru kandydata na męża czy żonę. Zawieranie małżeństw mieszanych, pomiędzy partnerami wywodzącymi się z różnych grup społeczno-zawodowych nie spotyka się już dziś na wsi z negatywną opinią społeczności lokalnych. Wiele rodzin, a w szczególności samych młodych ludzi (głównie młodych dziewcząt) zabiega wręcz o kandydata na męża, reprezentującego atrakcyjny, nierolniczy zawód. Upatrują w tym możliwość przeniesienia się ze wsi do miasta, do innych „lepszyc” warunków życia i pracy. Zjawisko społecznej egzogamii niesie więc, oprócz pozytywów, szereg ujemnych skutków z punktu widzenia interesów wsi i rolnictwa.

Należy odnotować jeszcze inny aspekt zawierania małżeństw pomiędzy rolnikami, polegający na traktowaniu gospodarstwa jako instrumentu do zdobycia środków umożliwiających opuszczenie wsi i urządzenie się w mieście (mieszkanie, jego wyposażenie, samochód itp.). Korzystne ekonomicznie małżeństwo, związane zarówno z przejęciem ziemi, inwentarza oraz budynków, a także z wnoszonymi do niego innymi środkami (przede wszystkim gotówką) może stanowić dobrą gwarancję realizacji powyższych celów. Wyraźnie przekształca się też dawna, prestiżowa funkcja posagu na funkcję instrumentalną i rzeczową. Ten komercyjny punkt widzenia, przejawiający się u pewnej części badanych młodych kobiet jest z pewnością zjawiskiem niekorzystnym z punktu widzenia rozwoju rolnictwa w regionie bydgoskim i w kraju.

Można zatem stwierdzić, że utrzymujące się na wsi tendencje do zawierania małżeństw w ramach tych samych grup społeczno-zawodowych wynika z innych przesłanek niż we wsi tradycyjnej. W znacznie mniejszym stopniu określają nową sytuację czynniki klasowe (w wyniku przemian ustrojowych znikły dawne, ostre przedziały klasowe ludności wiejskiej i samych rolników). Coraz większą rolę odgrywają natomiast dążenia i aspiracje ludności rolniczej, głównie młodzieży, do życia według ogólnospołecznych wzorów. Inne niż dawniej kryteria doboru małżeństw wiejskich powodują wzrost pozycji społecznej kobiet, szczególnie młodych, w rodzinie wiejskiej społeczności lokalnej. Wpływają także korzystnie na przemiany osobowości samych młodych rolniczek.

2.2. Rola kobiety w wykonywaniu ekonomicznych funkcji rodziny wiejskiej

W rodzinie rolników indywidualnych nie nastąpiło dotąd oddzielenie instytucji pracy od życia rodzinnego. Rodzina nie przestała być wspólnotą produkcyjną i majątkową, nie zlikwidowano więc ekonomicznych podstaw funkcjonowania dawnej, patriarchalnej rodziny chłopskiej. Dlatego rodzina chłopska, jest w odróżnieniu od miejskiej, zarówno zespołem produkcyjnym jak i wspólnotą konsumpcyjną. Stanowi ona załogę produkcyjną gospodarstwa rolnego i jej interesy oraz role społeczne pełnione przez członków rodziny są ściśle uwarunkowane interesami gospodarstwa, narzucającymi poszczególnym członkom rodziny (właściciel gospodarstwa – rolnik, jego żona, dzieci) zróżnicowane przez tradycję, a także przez płeć i wiek, prawa i obowiązki. Wyznaczają to także rolę kobiety. Specyficzny warsztat pracy, który stanowi połączenie gospodarstwa domowego z przedsiębiorstwem, jakim jest gospodarstwo rolne, stanowi zasadniczy

obszar ekonomicznej i społecznej aktywności kobiet – rolniczek. W obszarze tym zmiany następują powoli, stąd wiele tradycyjnych funkcji ekonomicznych pozostaje nadal domeną kobiet wiejskich, nawet tych najmłodszych.

Tradycyjnie już domeną kobiet w rodzinach chłopskich było i jest nadal prowadzenie gospodarstwa domowego. Trzeba przy tym pamiętać, że wiejskie gospodarstwo obejmuje znacznie szerszy zakres czynności, niż np. gospodarstwo domowe w rodzinie miejskiej. Kobieta – rolniczka w ramach gospodarstwa domowego wykonuje bezpośrednio czynności wchodzące w zakres przeciętnego gospodarstwa domowego (przygotowanie posiłków dla rodziny, dbałość o dom mieszkalny, pranie, szycie itp.), a ponadto do jej zakresu obowiązków należy obsługa gospodarstwa rolnego, głównie hodowli (przede wszystkim przygotowywanie karmy dla inwentarza i drobiu). Trzeba przy tym dodać, że zakres czynności współczesnych gospodarstw domowych w mieście jest coraz bardziej ograniczony. Wiele zadań wykonywanych dotąd przez gospodarstwa domowe przejmują wyspecjalizowane instytucje usługowe (np. stołówki pracownicze, pralnie, zakłady krawieckie itp.) i handlowe. Zakres tego rodzaju usług na wsi jest jeszcze stosunkowo mały, stąd obowiązki młodych rolniczek w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego są odpowiednio większe.

Kobieta wykonuje również większość prac w zakresie chowu inwentarza (trzody chlewnej, bydła, drobiu). Obyczaj chłopski nie tolerował jedynie udziału kobiet przy obsłudze i pracy z końmi, stąd były i są one często pod bezpośrednią opieką mężczyzny.

Opieka nad dziećmi oraz ich wychowanie i pielęgnacja, które zabierają kobiecie dużo czasu i polegają m. in. na przygotowywaniu dzieci do pracy zawodowej, a także prace porządkowe na podwórzu i w obejściu gospodarskim dopełniają obszar niezwykle ważnych ekonomicznych i społecznych funkcji, spełnianych przez kobiety (także młode) w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Na wsi nie przewyżcono jeszcze tradycyjnego, opartego na kryteriach wieku i płci podziału zadań i obowiązków w rodzinie chłopskiej.

Podstawą wykonywanych przez kobiety – rolniczki ekonomicznych funkcji jest zespolenie ich ról produkcyjno-zawodowych z rolami wynikającymi ze struktury życia rodzinnego, a także ścisły związek indywidualnego gospodarstwa rolnego z gospodarstwem domowym. Właśnie z integracji roli gospodyni domowej, żony i matki z rolą zawodową rolnika-producenta wynika niezwykle obszerny zakres ekonomicznych funkcji rodziny wiejskiej, w tym przede wszystkim kobiet.

2.3. Rola kobiety w wykonywaniu przez rodzinę wiejską jej funkcji wychowawczych

W warunkach współczesnej wsi, kiedy posiadanie ziemi przestało być dla młodzieży jedyną wartością, dającą możliwość zawodowego usamodzielnienia się i założenia rodziny, istnieje realna możliwość wyboru różnych zawodów i miejsc pracy na wsi i poza wsią. Niepomniernie wzrosła rola szkoły i kwalifikacji jako drogi do pełnego usamodzielnienia się poza gospodarstwem. Podważyło to tradycyjny sposób wychowania dzieci poprzez wdrażanie ich do istniejącego od wieków porządku w gospodarstwie i rodzinie. Dlatego rodzice pojmują swą rolę raczej jako organizatora dogodnych warunków dla odbioru przez dziecko nauki szkolnej. Nie czują się jednak kompetentni

w kwestii treści poznawczych i wychowawczych, dlatego najczęściej akceptują w tym zakresie prymat szkoły. Potwierdzają to przeprowadzone badania, z których wynika, że ponad 60% badanych kobiet traktuje szkołę jako najważniejszą instytucję wychowawczą na wsi. Tylko około 28% respondentów wymienia na pierwszym miejscu rodzinę, a pozostałe (ok. 10%) wymieniają inne instytucje (najczęściej Kościół).

Sprawy wychowania stają się we współczesnej rodzinie chłopskiej procesem bardziej autonomicznym, wyodrębniającym się wyraźnie spośród innych, pełnionych przez rodzinę funkcji i zadań. Przede wszystkim nie podlegają one, tak jak dawniej, ścisłemu reżimowi organizacji pracy w gospodarstwie rolnym i domowym. Dzieci w poważnym stopniu uwolnione zostały z obowiązku pracy w gospodarstwie. W związku z nauką szkolną i wybieraniem przez dzieci różnych zawodów maleje rola matki i ojca w zakresie przygotowania zarówno dziewcząt jak i chłopców do pracy zawodowej. Kobiety wiejskie, szczególnie młodsze, przejmują na siebie natomiast obowiązek współpracy ze szkołą w zakresie wychowania swych dzieci i przysposobieniu ich do zawodu. One to najczęściej organizują dla swych dzieci miejsce do odrabiania lekcji w domu, troszczą się o wyposażenie ich w niezbędne książki, zeszyty i przybory szkolne. Wychowanie i przede wszystkim kształcenie dzieci stają się nową dziedziną działalności młodych i starszych kobiet – rolniczek.

Jednakże odsunięcie dzieci od pracy w gospodarstwie spowodowało dalszy wzrost obowiązków i obciążenia pracą kobiet, które muszą wykonywać dodatkowo również czynności będące dotąd domeną dzieci. Nastąpił więc swoisty transfer zadań i obowiązków wykonywanych dawniej przez dzieci na pozostałych członków rodziny, głównie na kobiety-matki. We współczesnej wsi nastąpiło więc bardzo odczuwalne przeniesienie akcentów, zaznacza się także w przypadku dzieci dominacja obowiązków szkolnych nad obowiązkami pracy w gospodarstwie. Jest to sytuacja w większości świadomie akceptowana, głównie przez młode kobiety – rolniczki.

Działalność wychowawcza rodziców, a w szczególności młodych kobiet, które w dalszym ciągu głównie zajmują się wychowaniem dzieci, staje się coraz bardziej trudna i złożona. W rodzinie tradycyjnej, gdzie wychowanie było pochodną rodzinnej organizacji pracy i dokonywało się niejako samoistnie w drodze naśladowania rodziców pracujących wspólnie z dziećmi oraz nie wymagało specjalnych zabiegów wychowawczych, rodzice nie odczuwali potrzeby zdobywania odpowiedniej wiedzy na ten temat. Dzisiaj młode kobiety wiejskie chętnie uczestniczą w prowadzonej przez szkołę akcji pedagogizacji rodziców, słuchają specjalnych audycji radiowych, oglądają programy telewizyjne o tematyce wychowawczej, konsultują się z nauczycielami w sprawie wychowania własnych dzieci.

Dobre wychowanie dzieci, rozumiane jako zapewnienie im wykształcenia i atrakcyjnych zawodów oraz pozytywna ocena postaw dzieci przez społeczności wioskowe stały się jedną z miar prestiżu społecznego wiejskiej rodziny.

W trakcie badań stwierdzono, że stosunkowo mniejsze przeobrażenia nastąpiły w zakresie spełnianych przez młode kobiety funkcji opiekuńczych i wychowawczych nad dziećmi młodszymi (do lat 7, tj. do czasu podjęcia obowiązku szkolnego). Wprawdzie zniknęła ze wsi instytucja „babeł” odbierających porody, nastąpił wyraźny wzrost poziomu opieki nad dzieckiem (pielęgnacji niemowląt, odżywiania, ubioru), ale jest

w tym zakresie w środowisku wiejskim jeszcze wiele do zrobienia.

Na wsi jednak prawie nieznaną jest instytucja żłobków, gdzie kobieta mogłaby zostawić małe dziecko, kiedy idzie pracować na polu. Bardzo słabo rozwinięta jest sieć przedszkoli i dziecińców, stąd opieka nad małymi dziećmi poza rodziną jest niewystarczająca.

Mimo istotnych przeobrażeń wychowawczych funkcji rodziny wiejskiej, mimo rozwoju szkolnictwa różnych szczebli i powstania różnych instytucji wychowania przedszkolnego i pozaszkolnego, wychowanie w rodzinie wiejskiej pozostaje ważnym, decydującym obok szkoły terenem kształtowania osobowości młodego pokolenia. Funkcja wychowawcza rodziny wiejskiej przeszła szereg przeobrażeń, ale i dziś ma znacznie szerszy zakres konsekwencji zarówno dla życia wewnątrzrodzinnego, jak i dla pogłębienia wszechstronnego rozwoju osobowości dziecka wiejskiego. Wychowanie stało się wyodrębnioną, niezwykle istotną sferą działalności rodziny wiejskiej. Działalność ta, chociaż w zmienionej znacznie postaci, jak dawniej pozostała przede wszystkim domeną kobiet. Ich rola w wychowaniu dzieci jest decydująca. Dotyczy to w szczególności kobiet młodych.

2.4. Rola młodej kobiety-rolniczki w wykonywaniu przez rodzinę funkcji emocjonalno-ekspresyjnej

Jedną z ważnych funkcji, którą spełnia rodzina w stosunku do swych członków jest funkcja emocjonalno-ekspresyjna. Rodzina stanowi bowiem tę grupę społeczną, w której zaspokajana jest potrzeba intymnego obcowania i bliskich emocjonalnych kontaktów swych członków. Potrzebę takiego obcowania posiada każdy człowiek o normalnie rozwiniętej osobowości. W rodzinie istnieją najlepsze warunki do zwierzeń z przeżyć konfliktowych, wyzbycia się upokorzeń i innych destrukcyjnych wpływów codziennego życia. Zharmonizowane życie rodzinne neutralizuje negatywne czynniki, mogące grozić dezintegracją osobowości, utrzymuje równowagę emocjonalną, stwarza wreszcie warunki do ekspresji cech osobowościowych członków rodziny. Normalna rodzina jest w stanie najlepiej zabezpieczyć warunki kontaktu osobowości swych członków (interakcji osobowości), warunki wzajemnego oddziaływania małżonków i dzieci na siebie, warunki maksymalnego zadowolenia z wzajemnego obcowania psychicznego.

Kobieta najlepiej odczuwa potrzebę organizowania w rodzinie sprzyjającej atmosfery i klimatu dla pełnego rozwoju życia uczuciowego i ekspresji osobowości jej członków. Dlatego kobieta – żona i matka staje się najczęściej osrodkiem skupiającym i jednoczącym członków rodziny w zakresie życia emocjonalnego. Dotyczy to także młodych kobiet wiejskich pełniących role żon i matek. To właśnie kobiety najgłębiej przeżywają, np. wszelkie niepowodzenia dzieci w szkole, w pracy czy w środowisku rówieśniczym, starają się nawiązać bliskie więzy uczuciowe między pokoleniem dzieci i rodziców oraz przelamywać występujące jeszcze na wsi w tym zakresie tradycyjne bariery.

Wspomniane bariery, hamujące rozwój kultury życia uczuciowego i sprawiające, że funkcja emocjonalno-ekspresyjna nie zawsze znajduje w rodzinie chłopskiej sprzyjające warunki do pełnego rozwoju, tkwią przede wszystkim w tradycji. Wynikają one także z podporządkowania interesów rodziny interesom gospodarstwa, z zespolenia ról produkcyjnych z rolami wynikającymi ze struktury życia rodzinnego.

Współczesne młode kobiety-rolniczki oraz dziewczęta stanowią tę siłę społeczną, która wprowadza innowacje i jest głównym nosicielem nowych form uczuciowego życia rodziny, przelamywania tradycyjnej obyczajowości. Kobiety, głównie młode, wykazują się szczególnym dynamizmem w rozszerzaniu emocjonalno-ekspresyjnej funkcji rodziny.

W badanych wsiach, przede wszystkim za sprawą aktywności dziewcząt i młodych kobiet, ugruntowuje się nowy wzór zawierania małżeństw, oparty na indywidualnym uczuciu miłości romantycznej. Głębsze uczuciowe związki pomiędzy małżonkami stanowią dobrą podstawę do rozwoju osobowości dzieci i życia uczuciowego całej rodziny.

Młode kobiety wprowadzają także na wsi nowe wzory obyczajowe życia uczuciowego w rodzinie. Na wzór miejski domagają się obchodzenia rocznic rodzinnych, Święta Kobiet, oczekują kwiatów i innych wyrazów pamięci. Wszystko to podkreśla bowiem nową rolę kobiet na wsi, jako równorzędnych (a nie podrzędnych i podporządkowanych jak dawniej) partnerów mężczyzn w rodzinie, pracy i życiu społecznym.

Należy jednak pamiętać, że zachodzące zmiany w życiu społecznym i obyczajowym wsi nie dokonują się wyłącznie za sprawą samych młodych kobiet. Były one możliwe przede wszystkim dzięki głębokim przeobrażeniom społecznym i politycznym, jakie przyniósł ustroj socjalistyczny.

Na tej szerszej ekonomicznej i społeczno-politycznej podstawie ustrojowej następowały szybsze zmiany w społecznej świadomości mieszkańców wsi. Mimo to bezsporne są zasługi kobiet wiejskich, szczególnie młodych, w zakresie przyspieszenia tempa przemian w rodzinie i obyczajowości wsi.

3. Role zawodowe młodych rolniczek

Cechą specyficzną pracy we własnym gospodarstwie rolnym we wsi tradycyjnej był rodzinny charakter wytwarzania, gdzie rodzina oprócz wielu innych funkcji pełniła przede wszystkim funkcję załogi produkcyjnej. W tradycyjnej rodzinie chłopskiej, w toku życia i pracy w gospodarstwie, dokonywał się też proces wychowania członków rodziny i przysposabiania ich do przyszłych ról zawodowych i społecznych: synów – do pełnienia roli głowy rodziny i kierownika gospodarstwa, córek – do roli żony, matki, pracownicy w gospodarstwie rolnym i kierownika gospodarstwa domowego. W tej sytuacji jedyną drogą prowadzącą do pełnego usamodzielnienia, do przejęcia przez syna czy córkę roli „gospodarza”, czy „gospodyni” było małżeństwo. Dobór do zawodu odbywał się w tych warunkach w sposób naturalny, wynikający z funkcjonowania tradycyjnych stosunków społecznych i ekonomicznych wsi, opartych na ścisłym związku gospodarstwa rolnego z rodziną chłopską.

3.1. Drogi dziewcząt wiejskich do zawodu rolnika

W warunkach współczesnej wsi proces zdobywania samodzielności w zawodzie rolnika bywa dla dziewcząt wiejskich często pełen konfliktów. Dotyczy to między innymi doboru zawodowego. Potwierdziły to badania w regionie bydgoskim. Zmiany

zachodzące w zakresie doboru zawodowego powodowane są przede wszystkim przez czynniki ekonomiczne (rozwój gospodarki towarowej, specjalizację gospodarstw, mechanizację i w ogóle postęp w metodach i technice pracy w rolnictwie, coraz ściślejsze związki indywidualnego gospodarstwa rolnego z planową gospodarką narodową) oraz społeczne i kulturalne (rozliczne kontakty ludności wiejskiej z miastem, rozwój masowej informacji, oświaty i kultury na wsi). Mimo to stare mechanizmy, choć w zmienionej formie i innym natężeniu utrzymują swą żywotność w odniesieniu do znacznej części dziewcząt wiejskich.

Te generalne wnioski potwierdzają wyniki badań młodych rolniczek. Zebrany materiał pozwala stwierdzić, że w decydującej mierze droga dziewczyny wiejskiej do zawodu rolnika prowadzi poprzez wpływ rodziny oraz instytucję małżeństwa (tabela 1).

Tabela 1. Główne drogi dziewcząt wiejskich do zawodu rolnika

Drogi do zawodu przez:	Ilość	Wskaźnik struktury (%)
Wpływ rodziny – dziedziczenie ziemi i małżeństwo z rolnikiem	177	42.2
W pełni świadomy wybór	90	21.4
Wykształcenie rolnicze	82	19.5
Przymus ekonomiczny i społeczny wbrew własnej woli	45	10.7
Inne okoliczności	26	6.2
Razem	420	100.0

W pełni świadomy wybór połączony z odpowiednimi kwalifikacjami zawodowymi nie jest zjawiskiem powszechnym przy podejmowaniu przez wiejskie dziewczęta decyzji o własnej karierze zawodowej.

Ważną funkcję w wyborze zawodu spełnia ciągle instytucja małżeństwa. Ponad 42% badanych rolniczek podjęło pracę w gospodarstwie, gdyż urodziło się na wsi, odziedziczyło ziemię bądź uzyskało wiano w postaci części lub całości gospodarstwa i – co jest niejako konsekwencją tych faktów – zawarło związek małżeński również z rolnikiem, człowiekiem niezbędnym do prawidłowego poprowadzenia gospodarstwa. Należy do tego dodać, że spośród tych respondentek, które znalazły swoje miejsce w gospodarstwie rolnym w wyniku społecznego i ekonomicznego przymusu, prawie 70% łączy ten przymus z zawarciem związku małżeńskiego z rolnikiem. Przymus ten wynika najczęściej z braku możliwości zdobycia pracy poza gospodarstwem rolnym. Ograniczenie możliwości zdobycia pracy łączy się z kolei z brakiem odpowiednich kwalifikacji zawodowych do wykonywania zawodów pozarolniczych.

Nie ulega wątpliwości, że w sytuacji, kiedy dziewczyna wiejska nie posiada odpowiednich kwalifikacji zawodowych do pracy poza rolnictwem, kiedy grozi jej staropanieństwo, stara się przede wszystkim wyjść za mąż. W związku z przebywaniem na wsi, kandydata na męża wybiera najczęściej spośród rolników i w ten sposób, niejako z konieczności, zostaje rolnikiem, często przy dużych wewnętrznych oporach. Przymusowe sytuacje, zmuszające niejako dziewczynę do pozostania we własnym gospodar-

stwie wynikają też z braku innych następców gospodarstw rolnych.

Wprawdzie w porównaniu ze wsią tradycyjną instytucja małżeństwa ulega dość istotnym przeobrażeniom, jednak względy ekonomiczne (dobro gospodarstwa) odgrywają w niej ciągle jeszcze ważną rolę. Zmianie uległ przede wszystkim stopień udziału młodych w doborze kandydatów do małżeństwa. Odbywa się on w większym stopniu na zasadzie sympatii i wzajemnych uczuć, chociaż w badanych wsiach stwierdzono jeszcze wiele rodzinnych konfliktów na tym tle. Ideał partnerskiego małżeństwa, o zawarciu którego decydowały przede wszystkim uczucia młodych, przyjmowany jest przez społeczności wioskowe – szczególnie starsze pokolenie – ciągle jeszcze z oporami, mającymi swoje źródło w interesach rodzinnych gospodarstw rolnych.

3.2. Kwalifikacje zawodowe młodych rolniczek

Przeprowadzone badania wykazały, że stan wykształcenia i kwalifikacji zawodowych młodych rolniczek, pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych nie przedstawia się zbyt korzystnie (tabela 2 i 3).

Tabela 2. Wykształcenie badanych kobiet wiejskich

Rodzaj wykształcenia	Liczba	Wskaźnik struktury w %
Niepełne podstawowe	52	12,4
Podstawowe	223	53,1
Zawodowe	72	17,1
Niepełne średnie	38	9,1
Średnie	26	6,2
Niepełne wyższe	7	1,7
Wyższe	2	0,4
Razem	420	100,0

Tabela 3. Zawodowe kwalifikacje rolnicze badanych kobiet

Rodzaj kwalifikacji	Liczba	Wskaźnik struktury (%)
Szkoła przysposobienia rolniczego, zasadnicza szkoła rolnicza lub pokrewna	64	15,2
Niepełne średnie wykształcenie rolnicze – technikum rolnicze lub pokrewne	30	7,2
Technikum rolnicze lub pokrewne (ogrodnicze, mechanizacji rolnictwa itp.)	23	5,5
Niepełne wyższe wykształcenie rolnicze lub pokrewne	5	1,2
Wyższe wykształcenie rolnicze lub pokrewne	1	0,2
Różnorodne kursy rolnicze	123	29,3
Brak jakichkolwiek kwalifikacji zawodowych	174	41,4
Razem	420	100,0

Posiadają one w większości wykształcenie podstawowe (53,1%), a znaczna ich część, szczególnie kobiet nieco starszych, nawet niepełne podstawowe (12,4%). Zawodowe kwalifikacje rolnicze badanych kobiet przedstawiają się nieco lepiej. Prawie 30%

respondentek posiada formalne przygotowanie zawodowe do pracy w zawodzie rolnika, z tego większość na poziomie zasadniczym (15,2%). Ciągle jeszcze bardzo mało jest młodych rolniczek posiadających pełne kwalifikacje zawodowe na poziomie średnim (5,5%), niepełnym wyższym i wyższym (1,4%). Znaczna część młodych rolniczek uzupełniła wprawdzie swoje kwalifikacje przez ukończenie różnorodnych kursów zawodowych (29,3%); wszystkie posiadają praktykę zawodową, co jednak nie może zmienić ogólnej, mimo wszystko niezbyt pozytywnej oceny poziomu ich wykształcenia i kwalifikacji zawodowych.

Źródła stosunkowo niskiego poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych rolników indywidualnych, w tym także młodych rolniczek, należy przede wszystkim szukać w tradycji chłopskiej, w której przez wiele wieków przygotowanie do zawodu rolnika odbywało się poprzez uczestnictwo w pracy i życiu rodziny chłopskiej, a nie przez naukę szkolną. Należy zauważyć, że sytuacja w zakresie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych kobiet – rolniczek z każdym rokiem ulega jednak poprawie, chociaż w opinii społecznej wsi nie przewyciężono jeszcze w pełni negatywnego stosunku do nauki zawodu rolnika. Jeszcze 12,2% badanych rolniczek, z reguły nieco starszych, nie dostrzegało oczywistej potrzeby kształcenia się w celu prowadzenia indywidualnego gospodarstwa rolniczego, z tego 4% respondentek była takiemu kształceniu wręcz przeciwna. Pozostałe respondentki uważają, że kobietom pracującym w indywidualnych gospodarstwach rolnych potrzebne jest pewne przygotowanie fachowe i ogólne do pracy w rolnictwie.

Wobec niezbyt jeszcze wysokiego poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych młodych rolniczek, a także w związku ze stałym postępem nauk rolniczych, wprowadzaniem na wsi w coraz większym stopniu mechanizacji, chemizacji oraz nowoczesnych metod uprawy roślin i hodowli zwierząt niezwykle ważną sprawą jest ciągle uzupełnianie wiedzy rolniczej, permanentne doksztalcanie się. Ustawiczne doksztalcanie w zakresie kwalifikacji rolniczych osiąga w opinii publicznej wsi coraz częściej rangę równoprawną w stosunku do podnoszenia kwalifikacji w innych zawodach. Zarysowuje się wyraźnie tendencja do podwyższania kwalifikacji zawodowych, mająca swoje źródło m. in. w dość krytycznej samoocenie ich poziomu dokonanej przez badane młode kobiety – rolniczki.

W wyniku badań ustalono również, że ponad 65% badanych rolniczek w różny sposób uzupełnia i aktualizuje swą wiedzę i umiejętności fachowe, głównie poprzez czytelnictwo prasy i książek fachowych oraz udział w różnorodnych szkoleniach rolniczych.

Potwierdza to pogłębianie się procesu profesjonalizacji pracy rolnika oraz kształtowanie się zawodowej świadomości zarówno mężczyzn, jak i kobiet, szczególnie młodych, pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

W związku z powyższym, zmianie uległ też społeczny mechanizm zdobywania przez rolników – mężczyzn i kobiety autorytetu w społeczności wioskowej. O jego zyskaniu nie decyduje już dzisiaj stan posiadania, lecz przede wszystkim sposób i umiejętność prowadzenia gospodarstwa, co ma niewątpliwy związek z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi. Dlatego dążenie młodych rolniczek do podwyższania kwalifikacji zawodowych i umiejętności gospodarowania wpływa niewątpliwie korzystnie na podnosze-

nie autorytetu kobiet w społecznościach wioskowych, umacnianie ich roli zawodowej i pozycji w rodzinie oraz gospodarstwie.

3.3. Aspiracje zawodowe młodych kobiet pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Zasadniczy problem związany z aspiracjami zawodowymi młodych rolniczek polega na ustaleniu stopnia ich zbieżności z aktualnymi i perspektywicznymi potrzebami wsi i rolnictwa. Dlatego w trakcie przeprowadzanych badań starano się ustalić, jakie są aspiracje życiowe i zawodowe młodych rolniczek, by móc następnie stwierdzić, na ile są one zbieżne z potrzebami wsi i rolnictwa.

Wyniki badań wskazują na daleko idącą identyfikację potrzeb wsi i rolnictwa z interesem osobistym zdecydowanej większości badanych kobiet. Wiązanie własnej przyszłości z życiem i pracą na wsi, zamierzenia dużej części młodych kobiet idące w kierunku unowocześniania gospodarstw domowych i rolnych, podnoszenia efektywności gospodarowania i polepszania warunków życia i pracy, dowodzą o ich dążeniu do jak najlepszego wykonywania zawodu rolnika i pracy na własnych gospodarstwach rolnych.

Tendencje do unowocześniania własnego warsztatu pracy potwierdzają lustracje gospodarstw rolnych i domowych kobiet, dokonane w trakcie przeprowadzonych badań terenowych w województwie bydgoskim, toruńskim i wrocławskim. Wyniki tych lustracji wskazują, że w ciągu ostatnich 8–10 lat 85,2% gospodarstw rolnych i 49,9% gospodarstw domowych zostało w mniejszym lub większym stopniu unowocześnione, przez rozszerzenie własnego parku maszyn rolniczych, budowę i modernizację budynków gospodarskich i mieszkalnych, doprowadzenie wody, elektryfikację, założenie instalacji gazowych itp. Ponadto w najbliższych 8–10 latach zamierza się dokonać dalszej modernizacji gospodarstw rolnych i domowych, która obejmie ponad 80% badanych gospodarstw.

Z zestawienia aspiracji, dokonanego na podstawie materiałów zebranych w czasie przeprowadzanych wywiadów (tabela 4) wynika, że dążenie młodych kobiet wiejskich do wysokich kwalifikacji zawodowych i osiągnięć w pracy na własnym gospodarstwie rolnym zajmuje w ich życiu bardzo ważne miejsce. Aspiracje związane z zawodem, z pracą na własnym gospodarstwie zajmują w hierarchii różnych dążeń młodych rolniczek wysoką pozycję, tuż za właściwym każdej kobiecie, naturalnym dążeniem do szczęścia rodzinnego. Jest ono wśród kobiet szczególnie silne, co między innymi tłumaczyć może znacznie większą spójność, a przez to i trwałość rodziny wiejskiej. Kobieta pełni w niej rolę silnego spoiwa wewnętrznego. W aspiracjach młodych rolniczek uwidacznia się też wyraźnie dążność do spokojnego, wygodnego życia oraz dobrobytu osobistego.

Dążenia takie są tradycyjnie właściwe społecznościom wiejskim. Dbalność o swą własność, dawniej przede wszystkim ziemię, obecnie także o wyposażenie gospodarstwa i domu w maszyny i urządzenia ułatwiające pracę i życie, może przynieść efekty w warunkach spokoju i stabilizacji. Dlatego młodym rolniczkom, a prawdopodobnie także całej ludności rolniczej, nie odpowiada tryb życia ruchliwego, pełnego wrażeń, przygód

Tabela 4. Aspiracje młodych rolniczek

Wartości do których warto dążyć w życiu	Ilość* punktow*
Szczęście rodzinne	1916
Wysokie kwalifikacje i osiągnięcia w pracy zawodowej, w tym:	1389
a) a zawodzie rolnika i w pracy na własnym gospodarstwie rolnym	1127
b) w innym zawodzie	262
Spokojne, wygodne życie	681
Dobrobyt osobisty	623
Działanie na rzecz innych ludzi, osiągnięcia w pracy społecznej	544
Życie pełne wrażeń, przygód i niepokoju	56
Nie warto w życiu dążyć do określonych celów	27

** Punkty obliczono w ten sposób, że za wskazanie określonego dążenia na I-szym miejscu liczono 4 punkty, na II-gim – 3 punkty, na III-cim – 2 punkty, na IV-tym miejscu 1 punkt.

i niepokoju. Na takie usposobienie mieszkańców wsi wpływa też niewątpliwie ciągle obcowanie z przyrodą, jej jednostajny, powtarzający się i niezmienny rytm. Dążenie do spokojnego, wygodnego życia i osobistego dobrobytu nie jest sprzeczne z dążeniem do podwyższania kwalifikacji i efektów pracy w gospodarstwie. Przeciwnie – dobrobyt, spokojne życie, w jakimś stopniu także szczęście rodzinne mogą być zapewnione przez wzrost kwalifikacji zawodowych członków rodzin pracujących w gospodarstwie, a przez to również rosną efekty gospodarowania, zapewniające rodzinie dostateczne życie.

Z przeglądu aspiracji badanych młodych rolniczek wynika również wniosek, że ich dążenia i związana z nimi aktywność zamykają się jeszcze w większości przypadków w obrębie spraw wyznaczanych przez interes własnej rodziny i gospodarstwa. Z tego faktu wynika prawdopodobnie stosunkowo słabo zaznaczona dążność badanych kobiet do działania na rzecz innych ludzi, do szerszego działania społecznego. Jeszcze nie wszystkie młode kobiety wiejskie w pełni uświadamiają sobie związek, występujący obiektywnie pomiędzy szerszym interesem społecznym, interesem każdej wsi, regionu oraz kraju a interesem ich rodziny i gospodarstwa, czy ich interesem jednostkowym.

Badania wykazały także, że młodym rolniczkom obce są postawy nihilistyczne, odrzucające wszelkie wartości i cele życiowe. Są one natomiast w zdecydowanej większości jednostkami zaangażowanymi w sprawy swej rodziny i gospodarstwa, a także w coraz większym stopniu również w sprawy przemian dokonujących się na wsi. Młode kobiety wiejskie nie chcą i nie zamierzają oddawać spraw swych rodzin i gospodarstw, a także spraw wsi w ręce samych mężczyzn, tak jak to było dawniej, nie odpowiada im rola obserwatorów, lecz czynnych współuczestników procesów przemian zachodzących na wsi.

4. Uwagi końcowe

W swoim artykule zarysowałem tylko niektóre problemy związane z życiem i pracą zawodową młodych rolniczek na przykładzie byłego województwa bydgoskiego. Staralem się także przedstawić tendencje i kierunki zachodzących zmian i przeobrażeń oraz siły, które je powodują. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę, że aktualną sytuację życiową i zawodową młodych rolniczek kształtują różnorodne siły społeczne oraz określone warunki ekonomiczne. Dlatego wszystko to, co określa status społeczny młodych kobiet wiejskich pracujących w indywidualnym rolnictwie, ich rolę i różnorodne funkcje trzeba rozpatrywać na szerokim tle przemian zachodzących na współczesnej wsi polskiej. Nie wszystkie więc sprawy można było przedstawić w krótkim artykule.

Należy także podkreślić, że społeczno-ekonomiczna rzeczywistość wsi pomorskiej i kujawsko-dobrzyńskiej oraz współczesnej wsi polskiej nie jest obrazem ani spójnym ani jednolitym. Kształtują ją często przeciwstawne tendencje. Różny jest też stopień zaawansowania przemian w różnych środowiskach lokalnych. Dlatego obok ogromnych przeobrażeń, w życiu społeczności wiejskiej jest jeszcze wiele cech tradycyjnych. Tradycyjna społeczność wiejska była bowiem światem zamkniętym, znajdującym się poza głównymi nurtami rozwoju historii, była powiązana silnymi więzami rodzinno-sąsiedzko-parafialnymi. Wprawdzie dzisiejsza wieś jest powiązana ze światem rozlicznymi więzami i kontaktami (więzi osobowe i instytucjonalne, rozwój komunikacji, telefoniczacja, radio, telewizja, prasa itp.) i przenikają na nią różne treści i wzory życia, to jednak tradycyjne więzy i treści nie pozostają bez wpływu na świadomość mieszkańców wsi, na ich osobowość. Dlatego problematykę związaną z życiem i pracą współczesnych młodych rolniczek trzeba widzieć jako rezultat wpływu różnorodnych czynników społecznych i warunków ekonomicznych w procesie formowania się i przemian, mających swe źródło w społeczno-ekonomicznych przemianach zachodzących w naszym kraju, w tym i na polskiej wsi.

PRZYPISY

¹ W ostatnich latach obserwuje się wprawdzie także zjawisko dużego odpływu dziewcząt wiejskich do pracy poza rolnictwem i pewnej niechęci do zawierania małżeństw z rolnikami – właścicielami gospodarstw rolnych. W listach do redakcji gazet i czasopism młodzi rolnicy skarżą się na trudności w zdobyciu kandydatek do małżeństwa, które zechciałyby pracować w gospodarstwie rolnym. Nie zmienia to jednak faktu, że w rolnictwie mimo wszystko pracuje więcej kobiet niż mężczyzn, a w związku z nową sytuacją jeszcze bardziej rośnie ich znaczenie w tej dziedzinie wytwórczości i w ogóle w środowisku wiejskim.

² Uzyskane wyniki badań w zakresie doboru społecznego kandydatek do małżeństwa są m. in. rezultatem zastosowanej metody celowego doboru grupy reprezentacyjnej. Badaniami objęto wyłącznie młode rolniczki, które z reguły wychodzą za mąż za rolników – właścicieli gospodarstw rolnych. Jest to często niezbędne z punktu widzenia interesu ekonomicznego gospodarstwa rolnego, na którym oboje małżonkowie pracują.